

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 49

door **WILLEM TIP**

Met de diligence naar Haarlem

De vreugde is echter niet minder groot. Voor het eerst sinds zijn aanleg is het Guispad een echte rijweg, begaanbaar met paard en wagen. Niet meer met halverwege een hoge en steile voetbrug waar volgeladen schepen ongehinderd onderdoor kunnen varen. Over het Westzaanse Weiver, de Kerkbuurt en het Watermolenpad komen de rytuigen aan de Nauernasche Vaart. Ook hier is een nieuwe brug aangelegd. Hij leidt langs een tol naar Vrouwenverdriet. Vanuit Vrouwenverdriet, zo genoemd naar de hier aanwezige tapperij, gaat hij verder langs de sluisloot naar Assendelft. Aan de overzijde van de sloot ligt de eindeloze Veenpolder. Na Assendelft komt men via een lange en bochtige weg bij Slot Assumburg en in Beverwijk. Daar loopt de 'grote straatweg'.

Een diligenciedienst wordt ingesteld. Die rijdt viermaal per dag van Zaandam naar Haarlem. Met een vaste regelmaat verschijnen de zwarte koetsen in de Kerkbuurt. Ook rijdt er tussen Zaandam en Beverwijk elke dag een postkar. De nieuwe tijd lijkt toch nog onverwacht begonnen, zichtbaar en hoorbaar.

De houten brug over de Nauernasche Vaart houdt stand tot 1895. Daarna wordt hij vervangen door een nieuwe. Het definitieve einde volgt na het gereedkomen van de moderne hefbrug bij de Watertoren in 1933. De oude brug aan het eind van het Watermolenpad wordt gesloopt. De landhoofden zijn echter nog altijd aanwezig.

De Westzaanse rijweg

Een half jaar na de Communicatieweg voltooit men in 1849 ook de rijweg naar de Westzaner Overtoom. De vele bruggen in de dorpsstraat worden vervangen of voor rytuigen geschikt gemaakt. De wegsloot langs de smalle Kerkbuurt verdwijnt.

Het is de eerste wegsloot die voor het verkeer plaats maakt. Lang duurt het overigens nog voordat in de rest van het dorp de wegsloten verdwijnen. De boeren gebruiken ze om naar hun landerijen te varen. Bovendien zorgen ze voor de hoogst noodzakelijke doorstroming. Eerst rond 1920 verdwijnen de wegsloten ten noorden van het Raadhuis en langs het Weiver. Iets later, in 1929 dempt men de wegsloot tussen de Weelbrug en de eerstvolgende brug, ten zuiden van de blauwselfabriek. De overige Westzaanse wegsloten wijken na de Tweede Wereldoorlog, een paar restanten daargelaten.

De gemeente Westzaan draagt de eerste twintig jaar na 1849 steeds 700 gulden bij in de kosten van de dorpsweg. Daarnaast sticht de Maatschappij een tol halverwege het Zuideinde. Tot rond 1920 blijft deze tol in stand.

Geen kleding uit de huizen hangen

Om de rijweg vrij te houden blijkt het spoedig nodig, een afzonderlijke verordening uit te vaardigen. De 'Verordening voor de Rijd- of Communicatieweg binnen Westzaan' verschijnt op 1 mei 1852.

Artikel 1 verbiedt 'om terzijde van den door de Gemeente loopenden straatweg, binnen eenen afstand van 1,5 el (ruim een meter) ... iets hoegenaamd te bouwen; hekken of hokken te plaatsen; vuilnis of andere voorwerpen te bewaren; vee of eenige andere dieren vast te leggen'. Ook mogen geen kledingstukken voor aan de huizen of op de hekken langs de straat worden gehangen. Wie dit gebod overtreedt, krijgt een boete van 1 tot 25 gulden of een gevangenisstraf van 1 tot 3 dagen.

De Westzaanse dorpsrijweg is aanvankelijk onverlicht. Alleen in de Kerkbuurt vindt men een enkele lantaarn. Tegen de duisternis op de rijweg richt men een Vereniging voor de Straatverlichting op. Vijftig petroleumlantaarns plaatst de Vereniging. Een lantaarnopsteker zorgt dat het 's nachts niet volledig donker meer is. Tot 1913 blijft de lantaarnopsteker in dienst van de Vereniging, daarna neemt de gemeente de straatverlichting over.

Onderwijs

Het onderwijs voor de kinderen ondervindt in de vroege negentiende eeuw zoals zoveel de weerslag van de algemene teruggang. In zijn vormgeving gaat het onderwijs erop vooruit. Het rommelige individuele onderwijs uit de achttiende eeuw maakt plaats voor ordelijke klassikale lessen. De onderwijzer staat aan het schoolbord, de leerlingen zitten in banken, keurig achter elkaar. Voor het

overige zijn de omstandigheden nog niet veel beter. De schoolgebouwen zijn nog steeds oud. De klassen zijn groot. De armoede houdt bovendien kinderen thuis die vroeger les zouden hebben gehad.

Halverwege de eeuw kent het dorp twee grote lagere scholen en een paar kleinere voor voortgezet onderwijs.

De voortgezette scholen gaan uit van het Nut: de 'Herhalingschool' (1848 - 1881) en de 'Brei- en Naaischool' voor meisjes (1845 - 1881). Voor meisjes uit de gegoede burgerij is er ook nog een kleine 'School voor jonge jufvrouwen', opgericht door notabelen zoals Pieter Avis en Meiert Grootes. Deze school telt in 1852 acht leerlingen die f 50,- per jaar betalen. De kinderen van de oprichters betalen zelfs f 100,-. Daarvoor krijgen zij wel een uitgebreid lespakket: vier talen, aardrijkskunde, geschiedenis, muziek, zang, rekenen en het vervaardigen van brieven en opstellen. De voortgezette scholen zijn voorbehouden aan de enkelingen die in aanmerking komen of het schoolgeld kunnen betalen.

Voor de meeste Westzaanse kinderen is het gebruikelijke lagere onderwijs de eerste en tegelijk laatste kennismaking met studie en leren. In 1859 maken de hoofden van de Noorder- en Zuiderschool een sombere balans op. In dat jaar telt Westzaan 409 kinderen in de leeftijd van 5 tot 12 jaar. Daarvan gaan er 340 werkelijk naar school. De rest wordt thuis gehouden of moet werken. Kinderarbeid wordt pas wettelijk verboden in 1874.

Van de schoolgaande kinderen kan iets meer dan de helft, 180 leerlingen, schoolgeld betalen. De overigen zijn aangewezen op steun van de gemeente, diaconie of het Nut.